

Кыдыралиев К.К.

ДООРУБУЗДУН ДАҢАЗАЛУУ СҮРӨТКЕРИ

Кыдыралиев К.К.

ВЕЛИКИЙ ХУДОЖНИК ЭПОХИ

К.К. Kydyraliev

GREAT ARTIST THE ERA

УДК: 37.013

Макалада доорубуздуң улуу жазуучусу жана даңазалуу сүрөткери Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун дүйнө окурмандарына гана эмес, мезгилдүү басма сөздөрүндөгү илимий-саясий макалалары, дүйнөлүк ойчулдар, жазуучулар, мугалимдер, студенттер жана ата-энелер менен болгон маектешүүлөрү жана кеңештери тууралуу маалымат берилет. Ошондой эле «Эстүүнүн өзүн сыйлап, сөзүн сүйгүн, билимин аз-көп болсун ойго түйгүн деп Жусуп Баласагын бабабыз айткандай, макалада Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун чыгармачылык наамдары түгөнүп бүтпөй турган өмүр экени жөнүндө айтылат. Макалада Кыргыз элибиздин улуу жазуучусу, акыл-ойдун зергери Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун дүйнөлүк миң сандаган жолугушууларынын жана пикир алмашууларынын ичинен «Эгей» Университетинин түрк тили факультетинин студенти Сабиха Пинар жана анын атасы Мехмет менен болгон жолугушуусундагы маектешүүсүнөн кеңири маалымат берилет. Доорубуздуң даңазалуу сүрөткери Чыңгыз Төрөкулович Айтматов – доорубуздуң, калкыбыздын рухий маданиятыбыздын көч башы.

Негизги сөздөр: доор, улуу жазуучу, даңазалуу сүрөткер, дүйнө окурмандары, саясий макалалар, дүйнөлүк ойчулдар, жазуучулар, мугалимдер, ата-энелер, студенттер, жолугушуулар, маектешүүлөр.

В статье дается информация о беседе великого писателя эпохи и великого художника Чингиза Торокуловича Айтматова с мировыми писателями и советами студентам и родителям. В статье говорится о том, что творческие звания Чингиза Торокуловича Айтматова являются его неисчерпаемой жизнью. Также дается подробная информация о встрече и беседе великого писателя кыргызского народа Чингиза Торокуловича Айтматова со студенткой университета «Эгей» факультета турецкого языка Сабихой Пинар и ее отцом Мехметом. Великий художник эпохи – Айтматов Чингиз Торокулович является началом духовного и культурного наследия народа нашей эпохи.

Ключевые слова: эпоха, великий писатель, художник эпохи, читатели мира, политические статьи, мировые мыслители, писатели, учителя, родители, студенты, встречи, беседы.

The article provides information about the interview of the great writer of the era and the great artist Chingiz Torokulovich Aitmatov with world writers and advice to students and parents. The article says that the creative titles of Chingiz Torokulovich Aitmatov are his inexhaustible life. It also provides detailed information about the meeting and interview of the great writer of the Kyrgyz people, Chingiz Torokuloviya Aitmatov, with Sabiha Pinar, a student of the Aegey University of the Turkish language department, and her father Mehmet. Great artist of the era-Aitmatov Chingiz Torokulovich is the beginning of the spiritual and cultural heritage of the people of our era.

Key words: era, great writer, readers of the world, political articles, world thinkers, writers, teachers, parents, students, meetings, interview.

Элибиздин улуу жазуучусу, доорубуздуң даңазалуу сүрөткери, көрүнүктүү коомдук ишмер агабыз Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун 90 жылдык мааракесин кыргыз элибиз гана эмес, бүткүл дүйнө окурмандарына гана эмес, мезгилдүү басма сөздөрдө жарык көрүп келе жаткан илимий жана саясий макалалары, маектешүүлөрү, жаштарга айткан кеңештери, багыттары элибиздин коомдук, социалдык жана рухий маданий жашоо турмушубузда маанилүү рол ойноп, жалпы журтка жагымдуу таасирин тийгизүүдө.

«Адамзаттын агып турган тиричилиги дайыма болочокко багытталганы менен, өткөн тажрыйбасынын түпкү гүл азыгы, таянган тоосу, келечек урпактарга энчилеген мурасы. Мунсуз коомдук жана маданий турмуштун уланышы мүмкүн эмес», деп Чыңгыз Төрөкулович адам тарабынан жасалган ар бир кыймыл-аракет, бүткөн иш жана чектелген максат алды менен адамдын аң сезиминен даярдалып, адамдын ар түркүн жетишкени тажрыйба катары кайра ойго, сезимге келип бекемделерин жана аң сезимди байытарына дана ачык айтып келүүдө. Чыңгыз агабыздын оюна таянсак, элдин генийинен жаралган көркөм сөз өнөрүнүн не бир асыл заттары байыркы туюктуктан бери кайра оор, узак сапар тартып, өзүнүн наристе нукуралык сапатын көркөмдөп, түнкү күндүн реалдуу көрүнүшү катары кабыл алынат. Дайыма кыймыл аракеттин, дайыма жандуу организмдин касиетине ээ. Мындай баа жеткис асыл зат өткөн маданий эстеликтин чегинен чыгып, тез эле азыркы учурдун талабына шайма-шай жооп берген жандуу эстетикалык кубулуш катарында элдин реалдуу руханий асылдыктарына келип кошулат.

Дүйнөлүк ойчулдар, жазуучулар, өнөрпоздор, мугалимдер студенттер Чыңгыз агабыз менен ар кандай суроолор, маселелер менен да пикир алышып турушат. Сөзүбүз кургак болуп калбасын үчүн, ошол миң сандаган жолугушуулар жана пикир алмашууларынын ичинен Эгей университетинин студенти Сабиха Пинар жана анын атасы Мехмет менен болгон жолугушуусундагы Чыңгыз Айтматовдун берилген суроолорго жооп берүү менен бирге жаштарга карай айткан кеп кеңешинен аздап сөз кыла кетели:

1. Сабиха Пинар Агай кыргыз адабиятынын бүгүнкү жагдайы жөнүндө бир аз маалымат берсеңиз? Ал кандай багытта өнүгүп келе жатат?

- Кыргыз адабияты катал шарттарда пайда болгон адабият. Тээ илгери жазуубуз болгон, эски замандарда баарыбыз орток жана тең жазуулар: казака, өзбекке, түрккө-баарыбызга тең жазмалар, ал Култегин жазмалары деп айтылган. Бул жазмалар тээ илгери ташка чегилип жазылган. Булар эми чечмеленди, окулду, бооруна катып келген туңгуюк маанилери бизге малым болду. Алар байыркы өлөң түрүндө жазылган. Орусчага да которулду. Култегин ошол кезде түрктөрдүн этнос башчысы болгон экен, ал кагазга же башка затка эмес, туура ташка оюлуп жазылган экен. Ошондуктан бул жазма мурастар күнү бүгүнкү күнгө чейин сакталып калып отурат. Ташка жазгандарына өтө ыраазымын. Биз өзүбүздүн жазуу тарыхыбызды ошол кезден баштайбыз. Анда биздин тилибиздин негизинде айтылган узак замандарга жашай турган философиялык энциклопедиялык, ойлор айтылган. Култегин ушуларды эстелик кылып калтырып, биз адабиятыбызды ушундан баштайбыз ал эми профессионал адабиятыбыз, мындайча айтканда, китеп түрүндө басылып чыккан төл башыбыз болгон жазма адабиятыбыз болсо, 1911-жылдан башталат. 1911-жылы Казан шаарында кыргыз тилинде алгачкы китеп жарыкка чыккан.

2. Сабиha Пинар: - агай Найман эне тууралуу айтып берсеңиз?

- Ар бир макулуктун энеси бар. Ар бир эне: адамдын энеси, карышкырдын энеси – бул эне. Айланып келип эле бары эне. Бала төрөйт, аны эмизет жана эсейтет. Алар бала көтөрөт, бала багат. Ушунун өзү эле улуу касиет. Өмүрдүн кайнап, агып турган булагы болмойунча өмүр быкшып токтоп калат.

3. Сабиha Пинар: - Адам жөнүндө?

- Бир дагы эл эч качан өзүнүн тарых барагынан алыстап, ыраактап кете албайт, жакшы болсо да, жаман болсо да, ошол өзүнүн тарыхы менен бирге болот. Ар бир эл өзүнүн улуттук тилин, үрп-адаттарын жоготпогону жөн. Ал эми улуттук касиеттен ажырап калган эл ачылып төгүлүп, бырчаланып кетет.

4. Сабиha Пинар: Диний көз караш жана ынаным тууралуу сиздин оюңуз кандай?

... «Дүйнө диндердин бардыгы өзүнчө бир тарых, улуу маданият. Бир дин алдыда бир дин артта, бир дин мыкты, бир дин начар деп айтууга болбойт ошондуктан жалпы адам баласына тең бир көз карашка менин көңүлүм ооду. Ар бир дин өзүнчө болсун, бири бирине тийишпесин, ар бир динден өзүнө керек болсо руханий бир пайда изде. Касиеттүү пайгамбарыбыз Хазирети Мухаммедин айткан сөздөрү, калтырган осуятынын ар бири өзүнчө бир чоң дүйнө. Аны да изилдеп, үйрөнгөн жөн:

... - биринчиден, дүйнөдөгү жер жүзүндөгү диндин баары бекер чыккан эмес. Бул адам баласынын тилеп тапкан максаты. Экинчиден, ар бир динди сыйлообуз, үйрөнүүбүз керек. Үчүнчүдөн бир динди коргоо керек. Төртүнчүдөн, диндердин ортосуна чыгып салбайлы. Диндер бирине-бири согуш ачпасын. Бешинчиден, ар бир диндин консервативдик артта калган жагдайлары бар, аларды билгенибиз жөн. Алтынчиден, ар бир диндин прогрессивдүү жактарын

пайдалануу керек. Жетинчиден менин көз карашымда, доорго жараша дин өзгөрүп турушу керек. Албетте өзгөрбөй турган түбөлүктүү нерселер бар: ал адамдарды сыйлоо, адам өлтүрбөө, уурулук кылбоо, арак ичпөө, ата-энени сыйлоо дегендер эч качан өзгөрүлбөй турган каадалар. Ушул түбөлүктүү нормаларды бекем сактоого жана аны турмушка ашырууга тийишпес.

5. Сабиha Пинар: - Казак, кыргыз, өзбек сыяктуу түркий калктарынын адабияттары жөнүндө сөз кылсаңыз?

- Бул элдердин тилдери да, дилдери да бири-бирине өтө жакын. Бул бир булактан, бир тамырдан өнүп чыккан туугандаш элдер. Алар кийин келе-келе бугак-бугак болуп тараган, жайылган, байыган. Биз бир этностун адамдарыбыз, ал эми адабиятыбыз бир этностун адабияттары.

6. Сабиha Пинар: Мифтер жана легендалар жөнүндө айтып берсеңиз?

Азыркы жаштар өткөндөргө көп карабайт, алар тарыхка көп кызыгышпайт. Алар телевизор көрүшөт, интернет, уюлдук телефон, компьютер менен алп урушат, бул албетте, тарыхтын маданияттын, илим-билимдин жетилип калгандыгынан. Бирок, адам баласынын дүйнөсүн муну менен гана чектеп койбоо керек. Эзелтен бери биз менен кошо келе жаткан каада-салт, мурас аралашып турууга тийиш. Анткени, бул эски мурастар. Адам баласынын басып өткөн жолун, тапкан акылын далилдеп турат. Легендалар менен уламыштар бизди өткөн замандар менен байланыштырып турган куш. Ал уламыштарды, дастандарды унутуп, жалаң гана технологияга берилип кетсек, анда өткөн мезгил менен байланышыбыз үзүлүп, аңкоо болуп калабыз.

7. Сабиha Пинар: Чыгармачылык жана сүрөттөөлөр тууралуу ой бөлүшсөңүз?

Адам баласынын эки дүйнөсү болот, бирөө өзүнүн күндөлүк турмушу, айлана-чөйрөсү, экинчиси ар адамдын өз дүйнөсү бар, ал руханий дүйнө. Аны биз сезе билбейбиз. Ага биз баа бербейбиз. Анда-санда гана ал адамга билинет. Жарк эте түшөт. Адамга билинеер-билинеер гана таасир этип жоголот. Ар бир жазуучу ошол руханий дүйнөнү, сезимди табууга милдеттүү. Ал жазуучунун өнөрү. Ошентип барып адабият пайда болот. Ал эми алиги руханий дүйнө болсо жалпы адам баласына тең.

Биз жогоруда Чыңгыз агабыз менен аты таанылган түрк кызы Сабиha Пинардын атайы ата-баладай маектешүүсүндөгү айрым суроо-жоопторунан аздап мисал келтирдик. Анткени бул маектешүүдөгү айтылган өтө терең, маанилүү ойлор Сабиha Пинар сыяктуу биздин улан-кыздарыбызды да кызыктыраары талашсыз.

Дүйнөлүк улуу ойчул Чыңгыз Төрөкулович Айтматов агабыз түрк элинин кызы студент Сабиha Пинар сыяктуу дүйнөлүк улан-кыздары, жазуучулары, газет-журналдардын кабарчылары, окумуштуулары менен болгон маектешүүлөрү: Кыргызстан: анын табияты, тарыхы, маданияты жана көрүнүктүү адамдары жөнүндө; адам жана азыркы учур; доор

жана жазуучунун милдети; көркөм чыгармачылык коом жана адам жөнүндө дүйнөлүк массалык-маалымат каражатта-рынан кеңири орун алганын билебиз.

Демек, дүйнөлүк ойчулдарынын кайсынысын гана албайлы, алардын эң башкы сөзү адамдардын рухий тазалыгына, гуммандуулугуна, адилеттик жана адамгерчилигине арналат. Анткени, алар кайсы гана доордо жашап өтүшпөсүн, кандай гана оор турмуштарды баштарынан өткөрүшпөсүн бары бир алардын рухий дүнүйөсү, сезими эл менен ар убакта бирге болгон.

Алардын негизги максаттары – ар бир эл өзүнүн улуттук дилине жана динине ээ болушуна, өз улуттук маданиятын өркүндөтүп-өстүрүүгө өбөлгө түзүү жана туура багыт берүү болуп саналат.

Элибизде: - Акылмандын аты калат, эли үчүн жазган каты калат» дегендей элдин таза ишениминен орун алышкан улуу даанышмандардын акыл ой мурастары, дастандары, аттары доорубуздун кандай гана өнүгүү өзгөрүү тоскоолдуктарына дуушар бо-

лушпасын, бары бир эл аларды таразалап, алтындай ардакташып муундан-муунга өткөрүп келишкен. Демек, элибиздин кутман, улуу ойчулдарын жазып олтурсак кагаз түтпөс, ошондуктан жогоруда алардын бири катары Чыңгыз Төрөкулович Айтматов агабыз тууралуу учкай сөз кылдык.

Доорубуздун даназалуу сүрөткери Чыңгыз Төрөкулович Айтматов – доорубуздун, калкыбыздын рухий маданиятыбыздын көч башы.

Адабияттар:

1. Айтматов Ч.Т. «Биз дүйнөнү жаратабыз, дүйнө бизди жаратат». - Ф., 1988.
2. Кыдыралиев К. «Этнопедагогика – таанып-билүүнүн жана тарбиялоонун булагы». - Б., 2010.
3. Мамбетакунов Э. «Педагогиканын очерктери». - Б., 2014.
4. Жусуп Баласагын «Куталчу билим». - Ф., 1988.
5. Занков Г.Н. «Дидактика и жизнь». - М., 1961.

Рецензент: к.пед.н., доцент Ажибаева А.Ж.